

FILOCALIA

**sau culegere din scrierile Sfinților Părinți
care arată cum se poate omul curăți,
lumiņa și desăvârși**

Volumul 5

**Din scrierile Sf. Petru Damaschin
și Sf. Simeon Metafrastul**

EDIȚIE JUBILIARĂ

Traducere din grecește, introducere și note de
Preotul Profesor Dr. DUMITRU STĂNILOAE

TIPĂRIT CU BINECUVÂNTAREA
PRAAFERICITULUI PĂRINTE

DANIEL

PATRIARIHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE



EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ
BUCUREȘTI • 2017

CUVÂNT ÎNAINTE

Volumul al cincilea al *Filocaliei* românești cuprinde scrierile a doi Sfinți Părinți ai Bisericii din perioada bizantină a secolelor X și XI, ale căror opere se înscriu în perspectiva specifică spiritualității filocalice în ceea ce privește parcursul vieții duhovnicești, care pornește de la despățimire, trece prin nepățimire și ajunge la desăvârșire, prin unirea cu Dumnezeu.

Primul autor prezent în acest volum al *Filocaliei* este Sfântul Petru Damaschin, despre care nu se știe cu certitudine decât faptul că a viețuit ca monah isihast în secolul al XI-lea. De la el ni s-a păstrat o singură scriere, prezentă în colecția filocalică sub titlul *Învățăături duhovnicești*, compusă din două cărți. Această lucrare reprezintă o sinteză valoroasă a scrierilor anterioare despre trezvie și virtute. Ceea ce o deosebește, însă, de scrierile duhovnicești anterioare este încercarea de a prezenta virtuțile și experiențele descrise și de Părinții precedenți, nu separate una de alta, ci inserate în parcursul viu al vieții creștinului, care urcă treaptă cu treaptă spre desăvârșire. Perspectiva din care Sfântul Petru Damaschin privește desfășurarea vieții duhovnicești este una a echilibrului, așa cum, de pildă, o întâlnim

și la Sfântul Maxim Mărturisitorul. Mai exact, cele două mari etape pe care le are de străbătut creștinul pentru a ajunge la unirea cu Dumnezeu, făptuirea și contemplația, nu se exclud, ci coexistă în mod firesc. Pentru a putea fi atinsă ținta, cele două etape amintite trebuie să coexiste întotdeauna, întrucât doar astfel se poate realiza dinamismul necesar și neînșelător, specific procesului de purificare a patimilor și, ulterior, de dobândire a harului Sfântului Duh. Sfântul Petru Damaschin accentuează insistent că la baza vieții duhovnicești se află renunțarea la voia proprie (*nevoința*), pentru împlinirea întru toate a voii lui Dumnezeu. În acest fel omul poate dobândi mântuirea în orice loc, în orice timp și în orice stare socială. „De aceea – spune autorul – se găsesc mulți dreți și înainte de Lege și în vremea Legii și în vremea harului, pentru că au iubit mai mult cunoștința lui Dumnezeu și voia Lui, decât cugetările și voile proprii. Și iarăși, în aceleași timpuri și îndeletniciri găsim pe mulți care s-au pierdut, care au iubit mai mult cugetările și voile lor decât pe ale lui Dumnezeu”.

Al doilea autor prezent cu o scriere în volumul de față este Sfântul Simeon Metafrastul sau Logofătul, prolific scriitor bizantin din secolul al X-lea, vestit mai cu seamă pentru alcătuirea hagiografică intitulată *Viețile Sfinților*, care cuprinde descrieri ale vieților sfinților prezentate într-o rânduială calendaristică, pentru fiecare zi a anului. Se cunoaște

despre el că a fost un înalt demnitar la curtea împărătească din Constantinopol, dar spre sfârșitul vieții a renunțat la dregătoriile imperiale și a îmbrăcat haina monahală.

Lucrarea sa din acest volum al *Filocaliei* se intitulează *Parafrază în 150 de capete la cele 50 de Cuvinte ale Sfântului Macarie Egipteanul*. Este o scriere de mai mică întindere, dar densă în conținut, care oferă îndrumări cu privire la lupta monahului cu gândurile și la înaintarea spre nepătimire. Sfântul Simeon Metafrastul recomandă o cercetare mai adâncă a sufletului, insistând asupra necesității curățirii acestuia de „patimile cele ascunse”, nu numai de cele exterioare și vădite. Aceasta se poate realiza păzindu-ne inima prin rugăciune (cap. 3) și prin atenția necurmată asupra mișcărilor sufletești lăuntrice, îngrijindu-ne ca nu cumva, din neștiință, să cultivăm în același timp virtutea și păcatul. De aceea, este firesc și recomandat „să lăsăm spre rodire numai semințele virtuții” (cap. 4). În fine, nevoitorul trebuie să știe că la starea nepătimirii se poate ajunge prin efortul personal susținut de harul divin, însă mântuirea este un dar, fiind primită prin „harul și darul dumnezeiesc al Duhului” (cap. 1).

Scrierile conținute în acest volum al *Filocaliei* au avut de-a lungul timpului un rol deosebit de însemnat în viața duhovnicească a monahilor din spațiul ortodox în general. De asemenea, în spațiul românesc ele s-au bucurat de o largă apreciere chiar și în

rândul credincioșilor mireni, datorită tălmăcirii și tâlcuirilor acestora de către vrednicul de pomenire Părintele Preot Profesor Dumitru Stăniloae.

Binecuvântăm cu bucurie publicarea acestui volum al *Filocaliei* într-o nouă ediție, gazduită de colecția „Scrieri – Traduceri de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae” și publicată de *Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă*, oferindu-l spre lectură folositoare de suflet credincioșilor iubitori de adevăr mântuitor și de viață duhovnicească.

† DANIEL

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Introducere

1. **Scrierea Cuviosului Petru Damaschin, în general.** Între scrierile publicate în *Filocalia greacă* se află și cea care urmează¹, ce are ca autor pe Petru Damaschin și constă din două cărți.

În *Dobrotoliubie slavonă* a lui Paisie Velicicovschi, tipărită la Sankt Petersburg în 1793, nu sunt cuprinse decât unele fragmente din ea, iar în *Dobrotoliubie rusă* a lui Teofan Zăvorâtul, episcop de Tambov și Vladimir, care s-a tipărit începând din 1877, lipsește cu totul². Ea nu a fost inserată nici în *ediția engleză a Filocaliei*, care e tradusă după *Dobrotoliubia rusă* a lui Teofan Zăvorâtul³, și nici în *Mica Filocalie franceză*⁴, ambele apărute în anii din urmă.

1. Φιλοκαλία τῶν ἱερῶν νηπτικῶν, Veneția, 1782, p. 554-643, 644-695. În ed. a II-a, cu același titlu, apărută la Atena, în 1893, în două volume, se cuprinde la începutul volumului II, p. 2-70, 70-108. După aceasta s-a tradus în volumul de față.

2. Vezi la Jean Gouillard, *Un auteur spirituel byzantin du XII-e siècle: Pierre Damascène*, în „Échos d’Orient”, tom. XXXVIII, nr. 195-196, juillet-décembre, 1939, p. 257.

3. *Writers from The Filocalia on Prayer of the heart*. Translated from the Russian text by E. Kadlubovski and G. E. H. Palmer, with a new Foreword and the original Introduction and Biographical notes, ed. a II-a, London, Faber and Faber, 1954, 420 p.

4. *Petite Filocalie de la Prière du coeur*. Traduite et présentée par Jean Gouillard, Paris, Cahiers du Sud, Neuchatel, La Baconnière, 1953.

Noi, urmând Filocaliei grecești și ținând seamă de însemnatul rol al acestei scrieri în viața duhovnicească a trecutului, ne-am hotărât s-o tipărim în *Filocalia românească*.

Într-adevăr, cu toată lipsa ei din *Filocalia rusă*, ea s-a bucurat de multă prețuire în Rusia. Încă înainte de publicarea *Dobrotoliubiei* lui Teofan, ea a fost tipărită în rusește de Ieromonahul Juvenal (ulterior episcop de Litovsc și Vilensc) la Moscova în 1894, fiind reimprimată în 1901 într-o a doua ediție, iar la 1904 într-o a treia. Dar Petru Damaschin devenise în Rusia un nume familiar cu mult înaintea acestor ediții, fragmente din scrierea lui fiind traduse încă din secolele al XV-lea și al XVI-lea din grecește în slavonă⁵. Iar Paisie Velicovschi declară că a tradus și el cartea lui Damaschin în slavonă⁶. Și îl înșiră între Părinții care învață despre rugăciunea minții⁷.

De o autoritate nu mai puțin mare s-a bucurat acest autor în trecutul românesc. Dintre vechile manuscrise românești existente în Biblioteca Academiei Române, cel puțin 18 cuprind opera lui în întregime sau în fragmente. Cele mai multe sunt de la Mănăstirea Cernica. Dar cum, pe lângă unele dintre ele datează din prima jumătate a secolului al XVII-lea, altele datează din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea⁸, când la Cernica

5. Jean Gouillard, *op. cit.*, p. 258.

6. S. Cetferikos, *Paisie*, trad. de Patriarhul Nicodim, București, 1940, p. 194.

7. Idem, *op. cit.*, p. 182.

8. Iată manuscrisele Academiei Române care cuprind opera lui Petru Damaschin: Nr. 486, 1083 (an. 1645?), 1495, din anul 1812, cumpărat de la un monah de la Neamțu, 1591, 1889 de la Cernica, 1922 de la Cernica, 1935 din anul 1795, de la Cernica,

încă nu se putea desfășura o muncă de traduceri și de copieri de texte, se pare că manuscrisele mai vechi de la Cernica au fost aduse de la Neamț, sau din alte mănăstiri ale Moldovei, copiate direct sau indirect după traducerea sau traduceriile unor colaboratori ai lui Paisie Velicicovschi⁹. Desigur, numai în urma unei comparații a tuturor manuscriselor existente între ele, s-ar putea spune cu siguranță dacă toate manuscrisele se reduc la o singură traducere sau la mai multe¹⁰. Fapt e că aceste manuscrise se înmulțesc odată cu reînvierea vieții monahale în secolul al XVIII-lea. Ca un traducător sigur al cărții a doua a lui Petru Damaschin ne e indicat, de un manuscris de la Mănăstirea Neamțu, ieromonahul Macarie¹¹. Acesta este probabil același ieromonah Macarie de la care avem o mulțime de traduceri din Sfinții Părinți și de care sunt traduse și *Omi-*

1957 de la Cernica (de o parte din acestea se spune că s-au tălmăcit la anul 1800 din elinește de Ilarion Dascălul), 1993 de la Cernica, 2014 de la Cernica, 2133 de la Cernica, sec. XVIII, 2141 de la Cernica, sec. XVIII, 2586 de la Horezu, 2635, din anul 1778 (cuprinde și învățături ale lui Paisie), 2713, copiat la anul 1836 la Horezu, 2800, din anul 1796, 3001, din anul 1800, de la Râșca, 3166, copiat la Neamțu în anul 1795, 3222 din Dălhăuți.

9. O origine în cercul lui Paisie indică sigur ms. Academiei Române 1889, care a fost proprietatea lui Pimen, duhovnicul Cernicăi, dar care cuprinde între scrierile sale și o scriere a lui Nil Sorschi; la fel ms. 1922, care cuprinde, pe lângă Nil Sorschi, și alte texte traduse din slavonă.

10. Dacă ms. 1083 datează sigur din anul 1645, am avea și niște traduceri mai vechi de epoca lui Paisie. În acest caz ar trebui comparate traduceriile din epoca lui Paisie cu acelea, pentru a se vedea dacă cele din urmă n-au folosit traduceriile din epoci mai vechi.

11. Pr. D. Fecioru, „Un catalog vechi de manuscrise și cărți al Bibliotecii Mănăstirii Neamțu”, în *Biserica Ortodoxă Română*, 1941, iulie-august, an. LIX, nr. 7-8, p. 419-432.

liile duhovnicești ale lui Macarie Egipteanul, tipărite la 1775 la București¹².

Traducând în vremea când viețuia Paisie la Neamțu și traducerea aflându-se, pe vremuri, în vechea bibliotecă de la Neamțu, sunt toate motivele să credem că el a fost acel ucenic al lui Paisie, de care spune Paisie însuși că abia ajutat de traducerile românești ale lui și cele ale dascălului Ilarion, din limba greacă, după manuscrise copiate și aduse de el la Athos, a putut să traducă și el în slavonă diferite texte ascetice¹³. De scrierea lui Petru Damaschin nu spune Paisie că s-a ajutat de vreo traducere în românește a lui Macarie sau a lui Ilarion, ci că a tradus-o direct din grecește. Dar e semnificativ faptul că traduce și el tocmai cartea a doua a lui Petru Damaschin¹⁴, pe care știm că a tradus-o și Macarie în românește.

12. Idem, *op. cit. Bibliografia traducerilor în românește din literatura patristică*, vol. I, București, 1937, p. 14.

13. Iată cuvintele lui Paisie: „Lucrarea mea (de traducător) am început-o în chipul următor: în vederea insuficienței lexicoanelor, precum și a neexperienței mele, am luat ca fir conducător pentru mine traducerea cărților Sfinților Părinți din limba greacă în cea moldovenească, făcută de iubiții noștri frați, ieromonahul Macarie și dascălul Ilarion, oameni învățați și experimentați în traducerea de cărți. O parte a acestor traduceri era făcută de fratele Macarie, parte în Sfântul Munte, parte în Dragomirna; asemenea și părintele Ilarion se ostenise cu traducerea lor în obștea noastră. Luând traducerea lor ca neîndoielnic bună, am început să îndrept cărțile slavone, călăuzindu-mă de traducerea lor și urmărind textul grecesc” (Cetfericov, *op. cit.*, p. 193-194).

14. „Corectând vechile cărți slavone și neavând la îndemână niciun lexicon, eu am tradus totuși, tot din limba greacă veche, următoarele cărți: a lui Antonie cel Mare, a pustnicului Isaia și a lui Petru Damaschin, cartea a doua” (*op. cit.*, p. 194).

CUPRINS

Cuvânt înainte, de P.F. Părinte Patriarh D a n i e l	5
---	---

SFÂNTUL PETRU DAMASCHIN

Introducere	11
-------------------	----

*Din dumnezeieștile învățături duhovnicești
ale Cuviosului Părintelui nostru Petru Damaschin*

Cartea întâi

Început despre tema cărții	39
Arătare trebuincioasă și prea frumoasă despre cele șapte fapte trupești	62
Cel ce voiește să păzească poruncile trebuie să înceapă de la frica de Dumnezeu.....	67
Despre porunca a doua și despre nașterea plânsului din temere	68
Despre cele patru virtuți ale sufletului	78
Despre cunoștința cu lucrul	80
Virtuțile trupești sunt unelte ale celor sufletești	81
Este cu neputință să se mântuiască cineva fără atenție amănunțită și fără paza minții	84
Cei ce vor să se vadă pe ei înșiși în ce stare se află nu pot face aceasta altfel decât prin fuga de voile lor și prin ascultare și liniștire, mai ales cei pătimiși	85

Despre cele opt vederi mintale	88
Arătare trebuincioasă despre prima cunoștință și despre cum trebuie să o începem.....	90
Despre a doua vedere	93
Despre vederea a treia	96
Despre a patra vedere	107
Despre a cincea cunoștință.....	122
Despre a șasea cunoștință	122
Despre a șaptea cunoștință	132
Despre a opta cunoștință	134
Nu este contrazicere în dumnezeieștile Scripturi	135
Unirea rugăciunii cu toate cunoștințele	137
Despre smerita cugetare.....	139
Despre nepătimire	140
Arătare lămurită despre cele șapte fapte trupești	144
Despre dreapta socoteală	147
Despre citirea cea după Dumnezeu	151
Despre adevărata deosebire (dreapta socoteală)	155
Despre trebuința ca omul să nu deznădăjduiască chiar dacă ar greși mult	157
Calea cea mai scurtă spre dobândirea virtuților și depărtarea patimilor	159
Cum se câștigă credința adevărată	162
Liniștirea folosește mai mult celor pătimiși	167

Mare bine este pocăința adevărată	171
Despre binefacerile generale și particulare ale lui Dumnezeu	173
Toate le-a făcut Dumnezeu spre folosul nostru	175
Cuvântul lui Dumnezeu nu este vorbă multă	177
Fără smerită cugetare nu este cu puțință să ne mântuim	179
Despre zidirea sufletului prin virtuți	185
Mare bine este dragostea și sfatul cu smerenie	189
Pomenirea deasă a unor cuvinte din dumnezeiasca Scriptură nu este vorbărie	194
Arătare despre cunoștința cu nume mincinos	197
Arătarea virtuților	213
Arătarea patimilor.....	215
Despre deosebirea dintre gânduri și momeli (atacuri)	218

Cartea a doua

Cuvântul 1: Despre înțelepciunea duhovnicească	223
Cuvântul 2: Despre credință	225
Cuvântul 3: Despre frică.....	230
Cuvântul 4: Despre înfrânare	234
Cuvântul 5: Despre răbdare	238
Cuvântul 6: Despre nădejde	242

Cuvântul 7: Despre neîmpătimire	246
Cuvântul 8: Despre omorârea patimilor	250
Cuvântul 9: Despre Patimile lui Hristos, despre pomenirea morții și despre lacrimi	255
Cuvântul 10: Despre smerenia lui Hristos	261
Cuvântul 11: Despre darul de a deosebi făpturile sensibile după fire	265
Cuvântul 12: Despre experiența contemplării celor sensibile	271
Cuvântul 13: Despre cunoștința celor inteligibile	274
Cuvântul 14: Despre nepătimirea adevărată în general.....	276
Cuvântul 15: Despre dragoste	278
Cuvântul 16: Cunoașterea lui Dumnezeu	281
Cuvântul 17: Despre chibzuință	283
Cuvântul 18: Despre neprihănire	284
Cuvântul 19: Despre bărbăție	285
Cuvântul 20: Despre dreptate.....	286
Cuvântul 21: Despre pacea desăvârșită a gândurilor	287
Cuvântul 22: Despre nașterea bucuriei din pace.....	289
Cuvântul 23: Despre Scripturi și că nu este nicio contradicere în ele.....	293
Cuvântul 24: Despre simțirea inimii a celor de folos	299

SFÂNTUL SIMEON METAFRASTUL

Introducere 319

*Parafraza în 150 de capete
a Sfântului Simeon Metafrastul
la cele 50 de Cuvinte
ale Sfântului Macarie Egipteanul*

Despre desăvârșirea în Duh (cap. 1-17) 340

Despre rugăciune (cap. 18-32) 352

Despre răbdare și discernământ

(dreapta socoteală) (cap. 33-61) 362

Despre înălțarea minții (cap. 62-83) 381

Despre dragoste (cap. 84-115) 395

Despre libertatea minții (cap. 116-150) 417